

BARIERE ÎN COMUNICAREA DIDACTICĂ

Maria ȚIFRAC, Școala Gimnazială Nr. 5

Sighetu Marmăției, Maramureș, România

Rezumat. Comunicarea didactică uneori este influențată de o serie de *factori* care contribuie la neînțelegerea mesajului transmis și ca urmare apar *bariere* dintre emițător și receptor. Barierele în comunicare sunt diferite, din care rezultă și mai multe tipologii.

Cuvinte-cheie: comunicare didactică, profesor, elev, bariere ale comunicării, factori.

Summary. Didactic communication is sometimes influenced by a number of factors that contribute to the misunderstanding of the transmitted message and as a result barriers between the sender and the receiver appear. Barriers in communication are different, resulting in several typologies.

Keywords: didactic communication, teacher, student, communication barriers, factors.

Comunicarea educațională este cea care mijlocește realizarea fenomenului educațional în ansamblul său. Indiferent de varianta comunicării educaționale, asigurarea caracterului său bilateral este condiționată de existența unui repertoriu cognitiv și comportamental comun al profesorului și al elevilor cu o valoare pozitivă.

Comunicarea didactică este eficientă dacă există relații benefice dintre profesor și elevi, din punct de vedere cantitativ și, mai ales, calitativ. Calitatea interacțiunii didactice și realizarea potențialului pedagogic al *comunicării educaționale* depind de caracteristicile contextului de instruire, respectiv de: prestația emițătorului și a receptorului și de caracteristicile mediului de instruire/ ale câmpului pedagogic [4, p.91].

Rezultatul comunicării este dat de starea pe care o induce vorbitorul ascultătorului, fie că acesta este unul permanent (elevul), fie că este doar ocazional. În vreme ce primul își caută elementele care să-i facă oportune prezența acțiunilor pregătite și tema aleasă, celălalt va fi dominat în primul rând de ceea ce așteaptă și abia apoi de ceea ce vede și ascultă.

Uneori comunicarea didactică poate fi perturbată de o serie de *factori* care se interpun între semnificația intenționată și cea percepută. Existența *barierelor* poate să fie pusă în evidență din multiple unghiuri, care au la bază anumite mituri despre comunicare:

- primul mit este acela al înțelegerii comunicării, deoarece comunicarea se află în fiecare individ, însă aceasta nu înseamnă că comunică eficient;
- al doilea mit specifică problemele, care sunt legate de comunicare: dacă de un succes este responsabilă o comunicare ineficientă, atunci ea nu este singura responsabilă de acest lucru;
- al treilea mit ne spune că dacă emițătorii au o comunicare bună se presupune că au folosit tehnici de comunicare eficientă;
- alt mit este acela al proiecției: toate persoanele incluse în comunicare trebuie să fie responsabile pentru modul în care s-a produs comunicarea eficient sau ineficient;
- un alt mit este că o bună comunicare realizează o înțelegere foarte bună la toți participanții, dar aceasta este imposibilă și duce la definirea unei bariere în comunicare [2, p.124].

Deși comunicarea se manifestă sub forme diferite, constituie reale probleme în realizarea procesului de comunicare și barierele nu sunt de neevitat. N. Stanton consideră că „individualitatea noastră este principala barieră în calea comunicării” [3, p. 30]. Prin această afirmație, considerăm că autorul se referă în primul rând, la faptul că adultul, spre deosebire de copil, are prejudecățile sale și diferențele de percepție sunt, după opinia lui N. Stanton, doar rădăcina altor bariere de comunicare: „Modul în care noi privim lumea este influențat de experiențele noastre anterioare, astfel că persoane de diferite vârste, naționalități, culturi, educație, ocupație, sex, temperamente etc. vor avea alte percepții și vor recepta situațiile în mod diferit”. El crede, de asemenea, că lipsa de cunoaștere, lipsa de interes, lipsa de încredere, dificultățile de exprimare, emotivitatea, personalitatea puternică a emițătorului și a receptorului („ciocnirea personalităților”), condițiile de comunicare pot constitui bariere în calea comunicării [idem].

Comunicarea reprezintă un sistem deschis care este influențat de mulți factori, dificultatea constă în necesitatea unei viziuni procesuale și progresive asupra acestor factori/elemente care sunt componente importante ale comunicării. Agenții comunicării sunt puternic influențați de personalitatea și de afectele lor, ei sunt determinați în egală măsură de modul lor de funcționare cognitivă. Astfel sunt *bariere care țin de sistem*, le identificăm fie la emițător, receptor-agenți comunicaționali, fie în contextul comunicării la nivelul canalului de comunicare și *bariere ce țin de proces*, care sunt rezultatul din interiorul comunicării [2, p. 125]. În prima categorie identificăm deficiențele de transmisie și de recepționare a informației, conceptualizarea mesajului în funcție de situație și scop, alegerea mijloacelor de comunicare, statutul social al comunicatorilor, iar limbajul și normele sunt dimensiuni complementare ale acestor bariere. În cea de-a doua categorie, factorii sunt mai greu de surprins, dintre care surse ale comunicării ineficiente, repere ale comunicării eficiente [ibidem]. Există o multitudine de factori care pot cauza probleme în comunicare și de care trebuie să fim conștienți pentru a le depăși sau minimaliza efectul. Dintre aceștia mai semnificativi sunt:

- *diferențele de percepție* – persoane de diferite vârste, culturi, educație, temperamente, sex, vor percepe altfel situațiile comunicaționale și le vor interpreta în mod diferit;
- *concluziile grăbite* – deseori vedem ceea ce dorim să vedem și auzim ceea ce dorim să auzim, evitând să recunoaștem realitatea în sine;
- *stereotipiile* – învățând permanent din experiențele proprii vom întâmpina riscul de a trata diferite persoane ca și când ar fi una și aceeași;
- *lipsa de interes* – de obicei suntem mai interesați de problemele noastre, decât de ale altora, de aceea acolo unde lipsa de interes este evidentă trebuie să acționăm cu abilitate pentru a direcționa mesajul astfel, încât să corespundă nevoilor și interesului celui ce primește mesajul;
- *dificultățile de exprimare* – sunt determinate de lipsa de încredere în sine sau de vocabularul sărac;

- *emoția* – deși poate determina chiar blocarea completă a comunicării, ea poate deveni totuși un catalizator, impresionând auditoriul mai mult decât o persoană lipsită de emoție sau entuziasm.
- *personalitatea celor antrenați în comunicare* – nu doar tipurile diferite de personalități pot cauza probleme ci, adeseori, propria noastră percepție a persoanelor din jurul nostru este afectată și ca urmare, comportamentul nostru influențează pe acela al partenerului comunicării.

Expresivitatea comunicării didactice este influențată de ținuta fizică, expresivitatea feței, gesturi, strălucirea privirii, contactul vizual. Elementele limbajului nonverbal prelungesc semnificația cuvintelor. De exemplu, un profesor care intră în clasă și se așează la catedră sau se lipește de tablă și rămâne acolo toată ora, își diminuează mult din forța discursului. Limbajul nonverbal are semnificații la fel de profunde ca și cel verbal.

Aceștia sunt doar câțiva factori care pot face comunicarea mai puțin eficientă sau chiar să eșueze complet. Potențialele *bariere de comunicare* nu depind numai de noi, respectiv *receptor și emițător*, ci și de condițiile de comunicare, pe care trebuie nu numai să le cunoaștem, ci și să le controlăm pentru ca procesul comunicării să capete șansa de a fi eficient [4, p.92].

William Hanet susține că o barieră privind comunicarea este ratarea înțelesului, care cuprinde două forme:

- prima formă se realizează atunci când persoanele utilizează cuvinte diferite, dar le dau același înțeles (la prima vedere există un dezacord, la nivelul înțelesului acordul este posibil);
- cea de-a doua formă apare atunci când persoanele utilizează aceleași cuvinte, dar le dau înțelesuri diferite (la suprafață acordul pare că este posibil, însă în profunzime persoanele se află în dezacord) [2, p.127].

Criza ideii de obiectivitate în cunoaștere determină o îndoială cu privire la posibilitatea comunicării. Pentru ca această îndoială să dispară, ar trebui să existe un limbaj universal neutru care să mijlocească traducerea unor limbaje în altele, ceea ce, practic, este imposibil. Pentru a se realiza o comunicare, trebuie să existe un limbaj / cod comun, dar limbajul, nu înseamnă vocabular. Sunt situații când există un vocabular comun, dar limbajul este diferit. Comunicarea va fi, în acest caz, incompletă sau imposibilă. Pe de altă parte, putem întâlni un vocabular diferit, dar un limbaj comun. Comunicarea devine incompletă sau la limită, imposibilă sau este întreținută iluzia comunicării, nefiind conștientizată diferența dintre limbaj și vocabular. Prin urmare, dificultatea comunicării ține de marea diversitate a limbajelor. Conținutul semantic al limbajului ține, la rândul său, de orizontul cultural al vorbitorului, iar acesta de orizontul său de viață [7].

În funcție de natura limbajului, a concepțiilor despre lume, a orizontului cultural sau orizontului de viață, actul comunicării diferă de la un individ la altul. Comunicarea se

realizează foarte rar sau nu se realizează niciodată, atunci când există convingerea că alte orizonturi culturale sunt ne semnificative sau chiar inferioare.

Stereotipurile sunt o barieră de comunicare importantă în procesul educațional, o generalizare despre un grup de oameni care distinge acești oameni, susține Myers. Procesul care presupune includerea unei baze informaționale într-un sistem larg, ținând cont de experiență, este unul util și natural în învățare, uneori însă, atunci când nu este flexibil este vorba de stereotip, fenomen care aduce rezultate inverse în procesul instructiv-educativ și în comunicare. La stereotip se poate observa activitatea predominant funcțională de emițător a receptorului, acesta primind atribute care aparțin ascultării interactive, dar în sens negativ, punând între el și acesta un set perceptiv care nu lasă informația să treacă. Torrington și Hall identifică cinci bariere care apar în comunicare: *bariere în trimiterea mesajului, bariere în receptarea acestuia, bariere ale înțelegerii, bariere ale acceptării și bariere ale acțiunii.*

Barierile în trimiterea mesajului, apar doar la nivelul emițătorului, susțin cei doi autori, sunt concretizate în transmiterea unor mesaje neconștientizate ca atare, în existența unor informații inadecvate în conținutul mesajului, în ceea ce privește mesajul său pe receptor;

Barierile la nivelul receptării aparțin celui care primește mesajul și mediul: primul fiind vorba de nevoi, credințe, valori, anxietăți, atitudini, opinii, prejudecăți, iar al doilea cu stimuli din mediu;

Barierile de înțelegere se situează atât la nivelul emițătorului, cât și la nivelul receptorului. *La nivel de emițător*: semantică și jargon, abilități de comunicare, durata comunicării și canalul acesteia; *la nivel de receptor*: probleme semantice, concentrarea, abilități de ascultare, cunoștințe despre mesaj, prejudecăți, receptivitatea la noi idei.

Barierile acceptării acționând la nivelul tuturor indicatorilor: emițător, receptor, mediu: caracteristicile personale, atitudini și opinii, credințe și valori - la nivel de emițător, atitudini, opinii și prejudecăți, credințe și valori, receptivitate la idei noi, caracteristicile personale - la nivelul receptorului; conflictul interpersonal, diferențele de status, experiențe anterioare în interacțiuni similare - la nivelul mediului;

Barierile acțiunii se constituie la nivelul emițătorului (memoria și nivelul acceptării) și la nivelul receptorului (memoria și atenția, nivelul de acceptare, flexibilitatea pentru schimbarea atitudinilor, comportamentului, caracteristicile personale) [2, p.131].

Pentru o adaptare eficientă la situația de comunicare este necesar să fie luați în calcul toți factorii care o influențează:

- a) factori materiali și fizici: clasele, laboratoarele, mobilierul; zgomotul; luminozitatea; dispoziția băncilor; locul unde stă profesorul; condițiile atmosferice.
- b) factori organizaționali și de context: numărul elevilor într-o clasă; strategiile utilizate; starea fizică și psihică a participanților.
- c) factori ai relației educative: stilul de predare; talentul pedagogic; stereotipiile; cunoașterea celuilalt; abilitățile de ascultare.

Barierile în comunicare se produc atunci când unul sau mai mulți dintre factorii enumerați nu funcționează în condiții optime. În relația profesor – elev se nasc decalaje de comunicare între trasăturile mesajului și înțelegerea lui în profunzime, precum și între repertorii. Abilitățile de ascultare ale elevilor sunt fizice (auzul), de interpretare și înțelegere a cuvintelor (comprehensiunea), de a-și aminti tot ce a fost spus (retenția).

Steers observă cinci bariere în comunicare: *distorsiunea, omisiunea, supraincărcarea, sincronizarea și acceptanța* [7]. *Distorsiunea* cuprinde diferențe între emițător și receptor, imprecizia limbajului, interpretarea greșită în receptarea mesajului, distanța socială sau barierele de status dintre emițător și receptor. *Omisiunea* apare atunci când emițătorul filtrează intenționat mesajul sau nu este capabil să cuprindă mesajul întreg, iar când îl transmite utilizează informații incomplete. *Supraincărcarea*, de multe ori receptorul trebuie să facă față unei abundențe informaționale extreme, acest lucru duce la rezolvarea unui refuz față de activitățile care sunt prevăzute în materie, la confuzionarea elevilor și la epuizarea fizică și motivațională a acestora. Si insuficiența informațională conduce la bariere comunicaționale și la scăderea eficienței activităților instructiv-educative. *Sincronizarea* este un alt factor care caracterizează eficiența comunicării (dacă elevii lucrează cu un exemplu nou pe care nu îl cunosc, s-ar putea ca activitatea să nu aiba succes) [2, p.133].

O altă barieră importantă în procesul comunicațional este *etica comunicării*. Caracteristicile pentru acest demers sunt integritatea sursei mesajului, diminuarea defensivității unui mesaj specific, preconizarea impactului practical unui mesaj sau al unui set de mesaje și împărțirea responsabilității legate de comunicare și de conflict între cei care se află în interacțiune. Un aspect important al *eticii comunicării* începe cu globalizarea mijloacelor de comunicare. Noile tehnologii pot aduce noi bariere în comunicare sau pot fi înlesnite. În demersul didactic de îmbunătățire a aptitudinilor de comunicare, eficiența comunicării poate crește atunci când mediul comunicational, atât cel fizic, cât și cel socio-psiho-pedagogic este propice, când sunt armonizate scopurile și obiectivele activității pe care o propunem la structura organizațională și realizarea de activități de perfecționare a deprinderilor de comunicare, la nivelul emițătorului sau receptorului.

Bibliografie

1. Orțan F. Comunicare interpersonală în mediile școlare. Oradea, 2005, 229 p.
2. Pânișoară I.O. Comunicarea eficientă. Iași: Ed. Polirom, 2015, 478 p.
3. Stanton N. Comunicarea. Iași: Societatea Știință & Tehnică, 1995,
4. Stan C. Pedagogia comunicării. Note de curs. 114 p.
5. Șoitu L. Pedagogia comunicării. Iași: Institutul European, 2001, 278 p.
6. <https://edoc.pub/introducere-in-stiintele-comunicarii-pdf-free.html>. [vazut 27.07.2019]
7. [http://www.scrigroup.com/management/comunicare/Modele-comunicationale Element 33961.php](http://www.scrigroup.com/management/comunicare/Modele-comunicationale_Element_33961.php) [vazut 27.07.2019]